

Onderzoeksplan: Tussenevaluatie Beleidskader erfgoed 2016-2020 'de (verbeeldings)kracht van erfgoed'

Ondertitel: Terugkijken en vooruitzien naar de toekomst van het verleden

Beleidsevaluatie ex art.217a PW

Opdrachtgever : Gedeputeerde Staten
Opdrachtnemer/projectleiding : M.T.E. Meijs-Appels
Portefeuillehouder(s) : H.A.J.M. Swinkels
Doorlooptijd : januari - november 2018
Versie d.d. : 26-03-2018

Corsanummer : C2224137/4334580

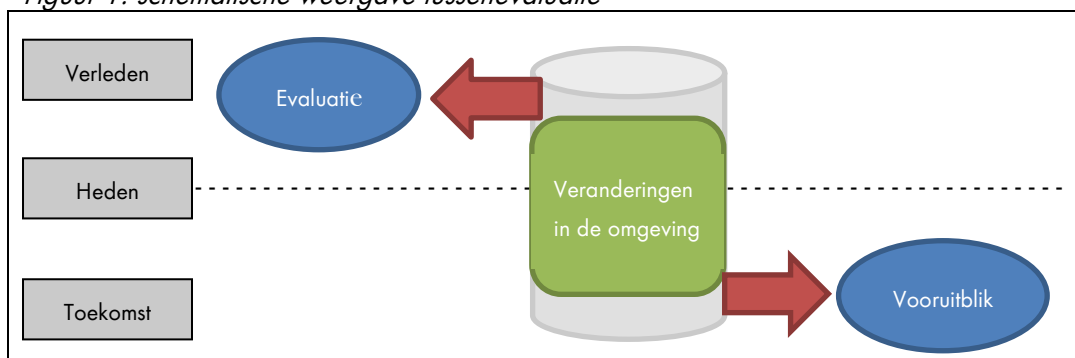
1 Aanleiding/achtergrond/probleemstelling

Aanleiding

Provinciale Staten hebben op 13 november 2015 (statenvoorstel 64/15) het [beleidskader](#) erfgoed 2016-2020 'de (verbeeldings)kracht van erfgoed' vastgesteld. Bij vaststelling van het kader is bepaald dat de evaluatie (review) van doelen en prestaties zoals vermeld in het erfgoedkader, in 2019 zal plaatsvinden. Het beleidskader is nog niet aan het einde van de looptijd. Het kader wordt echter toch al in 2018 geëvalueerd. Dit heeft te maken met relevante landelijke ontwikkelingen, met het aflopen van de bestuursperiode (verkiezingen voorjaar 2019), met de opmaat voor de nieuwe bestuursperiode en met het aflopen eind 2019 van de incidentele financiële middelen en capaciteitsinzet bij zowel erfgoedbeleid als Erfgoedfabriek (een belangrijk uitvoeringsinstrument binnen het beleid).

Het onderzoek betreft een tussenevaluatie op basis van artikel 217a Provinciewet. Evaluaties op die basis gaan over het door Gedeputeerde Staten gevoerde bestuur en kijken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleidsnota's. Het accent in deze tussenevaluatie ligt op het leren voor de toekomst, in combinatie met de veranderingen in de omgeving. De evaluatieresultaten dienen als basis om een besluit te nemen over het al dan niet in aangepaste vorm voortzetten van de uitvoering van het kader. Het beleidskader loopt door tot en met 2020.

Figuur 1: schematische weergave tussenevaluatie

Achtergrond

Ambitie

De ambitie van het erfgoedbeleid is om ervoor te zorgen dat we over vijftig jaar nog steeds de geschiedenis van Brabant kunnen doorgeven aan nieuwe generaties, aan de hand van ons erfgoed. Verbeeldingskracht en verbindingskracht vormen de basis van de keuzes in het erfgoedbeleid. De verbeeldingskracht, omdat erfgoed inspireert en waarde toevoegt. Verbindingskracht, omdat erfgoed gemeenschappen bij elkaar kan brengen. Wij hebben ingezet op een vernieuwende aanpak, waarbij we binnen de brede opgave van erfgoed (roerend en onroerend) komen tot focus, keuzes en de verbinding tussen instrumenten en uitvoeringsorganisaties. We willen daarmee:

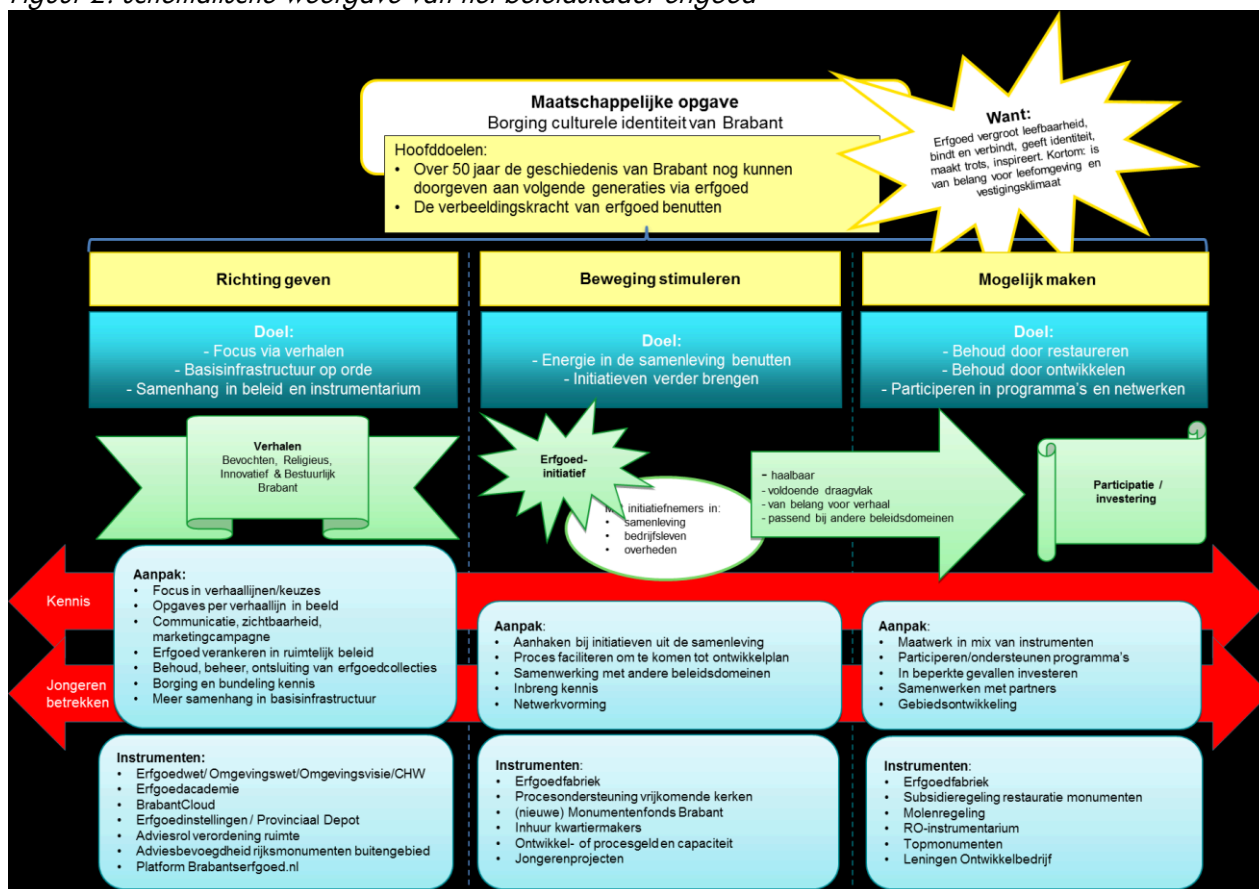
- Dat de (verbeeldings)kracht van erfgoed beter wordt benut doordat we verhalen uitwerken en verbinden aan opgaves als economie, natuur, ruimte en

leefbaarheid. We werken aan de totstandkoming van netwerken van partijen die binnen de verhalen het erfgoed ontsluiten voor de toerist.

- Basis op orde houden/brengen, zodat de erfgoedsector krachtig en efficiënt functioneert en bijdraagt aan een aantrekkelijk klimaat en mensen boeit en bindt aan Brabant. We werken aan een meer efficiënte en effectieve samenwerking in het beheer en (digitale) ontsluiting van erfgoedcollecties, een samenhangend aanbod op het gebied van kennis en onderwijs. Ook stimuleren we het bezoek van jongeren aan musea.
- De energie van partners uit de samenleving benutten. Door initiatieven in beweging te brengen, te begeleiden om te komen tot een haalbare businesscase.
- Erfgoed duurzaam behouden en benutten waarmee we over 50 jaar geschiedenis van Brabant kunnen doorgeven. We werken aan het restaureren van rijksmonumenten. Ook faciliteren we erfgoedcomplexen in de herbestemmingsopgave.

Het beleidskader stuurt op een dynamisch proces van verbeelden en verbinden van erfgoed. In onderstaande figuur worden doelen, strategie, rollen en instrumenten weergegeven. Dit schema geeft de huidige werkwijze weer en is daarmee al een doorontwikkeling ten opzichte van het moment van schrijven van het kader.

Figuur 2: schematische weergave van het beleidskader erfgoed

Ontwikkelgerichte aanpak

Met de vaststelling van het kader erfgoed is een ontwikkelingsproces gestart gericht op verbeelden en verbinden van erfgoed. De ontwikkelgerichte aanpak van het erfgoedbeleid vertaalt zich in drie handelingsperspectieven om de ambitie van het kader te bereiken namelijk: richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken.

Aanpak en instrumenten

1. Richting geven

Met "richting geven" willen we focus aanbrengen en richting geven aan de provinciale inzet aan de hand van verhalen van Brabant, die elk een aansprekend en inspirerend verhaal uit de Brabantse geschiedenis vertellen. Tevens is er het doel om te komen tot een basis die op orde is. Door richting te geven realiseren we meer samenhang in beleid en instrumentarium.

a. 4 Verhalen van Brabant

De verbeeldingskracht van erfgoed is uitgewerkt in verhalen. We geven met de verhalen richting (ook aan de provinciale inzet van middelen) en bieden inspiratie. Zo bieden we ons karakteristieke verleden toekomst zodat de identiteit van Brabant wordt versterkt en zichtbaar wordt.

We doen dit aan de hand van de volgende 4 verhalen: Bevochten Brabant (militair erfgoed), Religieus Brabant (kloosters en kerken), Innovatief Brabant (industriële erfgoed) en Bestuurlijk Brabant (landgoederen, kastelen). Binnen deze verhalen brengen we ook nog focus aan. Binnen Bevochten Brabant betreft dat bijvoorbeeld de focus op de Zuiderwaterlinie, WOII en de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

In de ontwikkeling van de 4 verhalen is sprake van een verschillend tempo en een verschillende opgave. Het verhaal Bevochten Brabant is het verst ontwikkeld. Op de verhalen Innovatief en Bestuurlijk Brabant hebben we vanaf 2017 minder capaciteit ingezet.

Vanuit de 4 verhalen zoeken we naar verbindingen met hedendaagse cultuur, draagvlak in de samenleving, de economie, leefbaarheid, natuur, met onze onderwijs- en kennisinstellingen en onze basisinfrastructuur.

Er is ook een communicatie campagne ontwikkeld om de 4 verhalen aan een breed publiek te tonen. Voor het vermarkten van de verhalen en projecten binnen de verhalen werkt de provincie samen met Stichting Erfgoed Brabant (uitvoeringsorganisatie erfgoed) en met Visit Brabant (uitvoeringsorganisatie vrijetijdseconomie).

b. Basis op orde

Onder de basis verstaan we: de basisinfrastructuur van erfgoedinstanties, de uitvoering van wettelijke taken op het gebied van archeologie, het beheer van de eigen provinciale collecties en kennis. Deze basis willen we op orde houden en waar mogelijk de aanpak aanscherpen. Tevens wordt vanuit deze basis zoveel mogelijk bijgedragen aan het vertellen van de 4 verhalen van Brabant.

Basisinfrastructuur erfgoedinstellingen¹: De provinciale instellingen spelen een belangrijke rol in het betrekken van de samenleving bij erfgoed. Zij ondersteunen de lokale erfgoedinitiatiefnemers en vrijwilligers met advies, het ontsluiten van kennis en met een netwerk. En zorgen ervoor dat initiatiefnemers betrokken zijn, ons beleid mee uitdragen en investeren in een aantrekkelijk klimaat. We werken aan meer samenhang en efficiency in de samenwerking tussen de provinciale instellingen.

Wettelijke taken: Het Provinciaal Depot Bodemvondsten draagt zorg voor het behoud, beheer en ontsluiting van roerende archeologische monumenten (vondsten en documentatie van archeologische opgravingen). Dit depot is onderdeel van de provinciale organisatie en is gevestigd in de Waterstraat te 's-Hertogenbosch. Belangrijke innovatie is een systeem dat leidt tot het automatisch aanleveren van archeologische collecties bij het depot.

Beheer eigen collecties: Naast de archeologische collecties heeft de provincie ook erfgoedcollecties in eigendom. Deze erfgoedcollecties zijn ondergebracht bij het Noordbrabants Museum en bij de Brabant Collectie (Universiteit van Tilburg). Deze collecties worden beheerd en via educatie en publieksactiviteiten ontsloten voor het publiek. De collecties zijn opgenomen in de Brabant Cloud en zijn binnenkort ook toegankelijk via Brabantserfgoed.nl².

Kennis: De ontwikkeling en overdracht van kennis over erfgoed willen we stroomlijnen. Het gaat dan om historische kennis maar ook om kennis over wetgeving, beleid, de aanpak van herbestemming, financiering, etc. die we samen met diverse uitvoeringsorganisaties bezitten. Deze kennis zetten we samen met de provinciale instellingen zo strategisch en efficiënt mogelijk in. Belangrijke partner is Erfgoed Brabant: zij beheren kennis, Brabantserfgoed.nl en geven uitvoering aan de Erfgoed Academie Brabant (kennisoverdracht over erfgoed).

2. Beweging stimuleren

Beweging stimuleren houdt in: de aanpak van netwerkvorming, het ondersteunen van burgerkracht, het versterken van de aanwezige dynamiek, het delen van kennis en het aanjagen en verder brengen van creatieve ideeën, deze uitwerken tot proposities en businesscases en het verbinden van organisaties. We haken aan op goede initiatieven uit de samenleving of het bedrijfsleven die passen binnen de 4 verhalen van Brabant. En helpen mee aan het verbeteren, versnellen en opschalen van het initiatief. En we zetten in op jongerenprojecten zodat zij op allerlei manieren actief betrokken worden bij de herbestemming en de beleving van monumenten.

De rol beweging stimuleren vullen we op dit moment op verschillende manieren in. De Erfgoedfabriek stimuleert beweging waar het gaat om initiatieven die zich met herbestemming van grote erfgoedcomplexen bezig houden. Daarvoor zet zij instrumenten in zoals quick scans en verkenningen. Maar niet alleen initiatieven met een herbestemmingsopgave worden gestimuleerd, ook initiatiefnemers in de brede

¹ De erfgoedinstellingen zijn: Het Noordbrabants Museum, Stichting Erfgoed Brabant, Monumentenhuis Brabant, Monumentenwacht Brabant, NV Monumentenfonds Brabant, Brabants Heem, ROP (Restauratie Opleidingsproject Zuid) en de Federatie Schuttersgilden. Deze instellingen ontvangen een begrotingssubsidie waar prestatie afspraken onder liggen.

² De website Brabantserfgoed.nl vertelt de 4 verhalen en ontsluit daaraan gekoppeld de Brabantse digitale erfgoedcollecties. Het platform informeert over erfgoedlocaties, -verhalen en -activiteiten. Maar is ook een plek voor het publiek om verhalen te delen.

erfgoedopgave worden gefaciliteerd. Voorbeelden van instrumenten zijn: de voucherregeling bij het Prins Bernhard Cultuurfonds voor voorbereiding van herbestemming van kerken en de ambtelijke inzet op netwerkvorming (Zuiderwaterlinie).

In de loop van 2017 is besloten om deze rol steviger neer te zetten en ook extern te beleggen, want als niet de provincie maar een extern organisatie deze taak uitvoert, betekent het dat de provincie zich onafhankelijk van eventuele investeringen kan positioneren. Daarmee kan deze rol beter vorm krijgen door het goed in positie brengen van andere stakeholders bij het rondkrijgen van de businesscase, zo mogelijk ook zonder de provincie.

Beweging stimuleren is derhalve ondergebracht bij de NV Monumentenfonds Brabant. Dit op basis van de analyse van bureau 073 (Verkenning NV Monumentenfonds Brabant, [adviesrapport](#) en [advies Raad van Commissarissen](#) van de NV). De invulling van deze rol bij het Monumentenfonds krijgt op dit moment vorm. Op basis van de ervaringen hiermee en op basis van een nieuw businessplan voor de NV zal in 2018 worden besloten over definitieve vormgeving.

3. Mogelijk maken

Dié initiatieven die van cruciaal belang zijn voor onze focus binnen de 4 verhalen van Brabant, die haalbaar zijn en voldoende draagvlak hebben, en die zonder deelname of bijdrage van de provincie niet gerealiseerd kunnen worden, kunnen door de provincie mede mogelijk gemaakt worden. Als de provincie participeert, is investeren of financieren zeker niet het enige instrument. We maken gebruik van een breed scala van instrumenten. Voor betrokken stakeholders kan een agenderende, communicatieve, deregulerende of beleidsondersteunende rol minstens zo relevant zijn.

Mogelijk maken doen we door:

- Binnen de 4 verhalen programma's te ontwikkelen, waarbij de provincie partner is. De provincie maakt deze programma's op verschillende manieren mee mogelijk. Soms door subsidie te verlenen, soms door een lening te verstrekken.
- Gezichtsbepalende erfgoedobjecten die binnen de focus van de 4 verhalen vallen, te herontwikkelen in de Erfgoedfabriek. De Erfgoedfabriek put, naast ander instrumentarium, uit twee budgetten: budget ontwikkelbedrijf (als leningen in te zetten) en het budget 1ste tranche Essent investeringsgelden voor erfgoed (als lening maar ook onrendabel in te zetten).
- Restauraties van rijksmonumenten mogelijk te maken door incidentele subsidies te verlenen uit de provinciale subsidieregeling cultureel erfgoed Noord-Brabant (jaarlijks).
- Inzet van het RO-instrumentarium zodat ook via het ruimtelijke spoor het erfgoed succesvol behouden kan worden. Het RO-instrumentarium kan ertoe leiden dat een businesscase sluitend kan worden gemaakt, bijvoorbeeld door het toestaan van ontwikkelingen in afwijking van bestemmingsplannen mits die ontwikkeling een bijdrage levert aan het behoud en herstel van het cultuurhistorisch karakter.

Relevante ontwikkelingen

Landelijke ontwikkelingen:

- *Regeerakkoord*

In het regeerakkoord 2017-2021 "Vertrouwen in de Toekomst" is aandacht voor cultureel erfgoed: het uitdragen van de geschiedenis, extra investeringen en verduurzaming (zie bijlage 1). Analyse van het regeerakkoord voor Noord-Brabant levert op dat wij op de goede weg zijn en dat ons beleid grotendeels aansluit bij het regeerakkoord. Het Rijk wil o.a. ook met ons afspraken maken over verduurzaming. De provincie heeft daarin al volop stappen gezet, via Europese projecten waarin innovatieve verduurzaming en behoud van monumenten hand in hand gaan, en via de Erfgoedfabriek, waarin verduurzaming een specifiek onderdeel is binnen de totale herbestemming.

- *Stelsevaluatie*

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft een [stelsevaluatie "Erfgoed Telt"](#) in gang gezet om te bezien of het erfgoedbeleid met bijbehorende instrumenten nog steeds voldoet aan de eisen van deze tijd, mee kan bewegen met trends en ontwikkelingen, en toekomstbestendig is. Op dit moment is er namelijk sprake van een aantal grote ontwikkelingen buiten en binnen het erfgoedveld dat aanpassing van het erfgoedbeleid wellicht noodzakelijk maakt:

1. Diverse transities³ in de leefomgeving hebben direct of indirect invloed op het gebruik, beheer of behoud van monumenten en archeologie. Deze ontwikkelingen vragen in meerdere of mindere mate om anders om te gaan met erfgoed, in samenwerking met externe partners.
2. Met de Modernisering van de Monumentenzorg in 2009 is een start gemaakt met gebiedsgerichte erfgoedzorg. De instrumenten van ruimtelijke ordening worden sindsdien gebruikt voor de ontwikkeling en bescherming van erfgoed. In de nationale [omgevingsvisie](#) wordt deze lijn doorgetrokken door de rol van erfgoed te bestempelen als inspirerend en richtinggevend voor ruimtelijke ontwikkelingen. De [omgevingswet](#), die in 2021 (voorlopig althans) van kracht gaat, zal bovendien leiden tot verdere integratie van erfgoed met andere sectoren zoals water, natuur, milieu en infrastructuur en waarin gemeenten een belangrijke rol zullen spelen.
3. De Raad voor Cultuur heeft 2 adviezen uitgebracht die impact hebben op het erfgoedbeleid.
 - a. De minister heeft de Raad voor Cultuur en de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur [gevraagd advies](#) uit te brengen over [erfgoedbeleid en transities](#). In hun gezamenlijk [advies](#) bepleiten de raden een cultuurverandering in de erfgoedsector. Daarvoor hoeft het erfgoedbeleid niet drastisch te worden

³ Er zijn drie typen transities in de leefomgeving waar erfgoed mee te maken heeft/krijgt of kan krijgen:

1. Transities in de fysieke leefomgeving (energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie),
2. Sociaal economische transities (digitalisering, ontwikkelingen zoals krimp in landelijk gebied, groei in stedelijk gebied, ruimtelijke scheiding van hoog-laag opgeleid, en veranderingen in de bevolkingssamenstelling zoals vergrijzing, diversificatie met als gevolg bv leegstand.
3. Transities in de governance (transitie naar een samenleving die meer afhankelijk wordt van burgerinitiatieven).

veranderd. De afgelopen jaren is het accent bij de omgang met erfgoed steeds minder op behoud en meer op gebiedsontwikkeling komen te liggen en daarmee op de toegevoegde waarde van erfgoed voor de omgeving. Tegelijkertijd is er een vermaatschappelijking van erfgoed op gang gekomen. Er kan een verbeterslag worden gemaakt waar het gaat om het leggen van verbindingen met partijen die betrokken zijn bij gebiedsontwikkelingen, maar geen deel uitmaken van het erfgoedveld. De transities zijn aanleiding om meer aandacht te geven aan de kwaliteit van de gebieden. De omgevingsvisie biedt daarvoor nadrukkelijk kansen. De raden schetsen daarom drie doorontwikkelingslijnen voor erfgoed:

- van collectie naar connectie
 - van gebouw naar gebruik
 - van objectgericht naar omgevingsgericht.
- Verhalen helpen daarbij.

b. De Raad voor Cultuur heeft tevens in samenspraak met de minister een [adviesprogramma](#) opgezet over de toekomst van het cultuurbestel. Belangrijk voor het erfgoedbeleid is de nieuwe verhouding tussen het Rijk en stedelijke cultuurregio's en het belang van gemeenschappen. Stedelijke cultuurregio's kunnen in nauwe samenwerking inspelen op samenstelling en behoefte van de bevolking, op de identiteit en verhalen uit de regio en op de daar aanwezige infrastructuur en onderscheidende kenmerken.

4. Ondanks extra incidentele middelen vanuit het Rijk in deze kabinetsperiode is de tendens dat middelen voor behoud en herbestemming van erfgoed bij Rijk, provincie en gemeenten schaarser worden. Ook is er steeds meer leegstand in vastgoed en erfgoed. En naar verwachting zet deze trend zich voort. Bovendien is er schaarste in economische functies om al dit vastgoed een nieuwe bestemming te geven. Dit vraagt om verantwoorde keuzes. De minister heeft in het kader van de stelsevaluatie een onderzoek uitgezet naar het huidige financiële stelsel van de monumentenzorg.
5. Naast bovenstaande ontwikkelingen hebben de provincies samen ook input geleverd aan de minister voor de stelsevaluatie. In een IPO-publicatie wordt het belang van gezamenlijke verantwoordelijkheid benadrukt. benadrukt (IPO-publicatie). Meerwaarde van provincie in het stelsel is juist de integrale programmatische benadering, ook gezien de relatie met gebiedsontwikkeling. Provincies hebben ook aandacht gevraagd voor het gezamenlijk maken van keuzes nu de schaarste van middelen en de toenemende leegstand daartoe vraagt.

Veel partners uit het erfgoedveld, maar ook partijen uit de wereld van duurzaamheid, energie en creatieve industrie zijn betrokken bij de stelsevaluatie. We verwachten derhalve dat deze evaluatie impact heeft op (de uitvoering van) ons provinciale erfgoedbeleid. In maart 2018 heeft de Minister de cultuurbrief "[Cultuur in een open samenleving](#)" aangeboden aan de Tweede Kamer. De beleidsbrief "Erfgoed Telt" met de resultaten van de evaluatie wordt later in het voorjaar verwacht. Beoogde invoeringsdatum van het nieuwe stelsel is 1-1-2019.

Provinciale ontwikkelingen:

- *Urgentie religieus erfgoed (kloosters en kerken in Brabant)*

Gezien de geschiedenis heeft Brabant veel kloosters, en de leegstand zal snel toenemen aangezien de gemiddelde leeftijd van kloosterlingen op dit moment rond de 85 jaar ligt. Naar verwachting zullen de komende 10 jaar nog 20 à 25 van de huidige 30 kloostergemeenschappen ophouden te bestaan. Verder neemt het aantal eerder herbestemde kloosters dat opnieuw leeg komt te staan toe, o.a. door ontwikkelingen in zorg en onderwijs.

Ook leegstand van kerken binnen het religieus erfgoed is een grote opgave voor onze provincie. Binnen deze categorie kan nog onderscheid worden gemaakt in beeldbepalende kerken ("must" die we echt willen behouden) tot kerken die mooi zijn, maar niet noodzakelijk voor het verhaal van religieus Brabant ("nice"). Investering in herbestemming van kerken, anders dan de vouchers van het Prins Bernhard Cultuurfonds, is in deze bestuursperiode echter niet voorzien. Landelijk wordt er een programma opgesteld voor kerken. Aan de provincies zal gevraagd worden een coördinerende rol te nemen in het schrijven van gemeentelijke kerkenvisies, het opzetten van een ondersteunende kennisinfrastructuur per provincie, en mee te werken aan draagvlakbevordering, kennisontwikkeling en innovatieprogramma's.

- *Provinciale omgevingsvisie Noord-Brabant*

Provincies moeten een omgevingsvisie opstellen waar cultureel erfgoed een verplicht onderdeel van uitmaakt. We trekken daarom samen op met het team Omgevingsvisie. Op dit moment ligt er een [voorontwerp provinciale Omgevingsvisie Noord-Brabant](#) .

- *Transformatie is het nieuwe bouwen*

De komende jaren zal het accent steeds meer komen te liggen op het vernieuwen en verduurzamen van bestaand (binnen)stedelijk gebied. De urgentie en opgaven zijn groot, zoals ook is aangegeven in het voorontwerp van de Brabantse Omgevingsvisie. Het gaat om integrale gebiedstransformaties op het snijvlak van de programma's Wonen, Werklocaties, Brabantse Aanpak Leegstand en Erfgoed, en in nauwe samenwerking met het provinciaal Ontwikkelbedrijf en de Erfgoedfabriek.

- *Instrumentarium voor musea*

Naar aanleiding van een vraag van PS heeft Gedeputeerde Swinkels verkend of het bestaande instrumentarium voldoende is voor cultuurhistorische en natuurhistorische musea en of er eventueel een extra instrumentarium nodig is. Uit de verkenning blijkt dat de grootte van het museum de hulpvraag bepaalt, alsook de omvang van de gemeente waarin zij gehuisvest zijn.

Grotere musea zoeken vooral incidentele financiering voor bijzondere projecten (innovatie, experiment, cofinanciering rijksmiddelen). Bij middelgrote musea speelt vaker de exploitatieproblematiek. Ook zij willen ontwikkelen op het gebied van bouw/verbouw, technologische innovatie, verhaalconcept, samenwerking, toeristisch aanbod en tentoonstellingen. Sommige van deze musea hebben een (boven)regionale uitstraling maar zijn gelegen in relatief kleine en minder draagkrachtige gemeenten. Kleinere musea wensen vooral ondersteuning in de basistaken (bijv. tentoonstellingen, digitalisering collecties, marketing en kleine verbeteringen in het museum).

De verkenning wijst erop dat er diverse instrumenten worden ingezet om musea te versterken en zichtbaar te maken. De musea kunnen op dit moment echter onvoldoende terecht bij het bestaande instrumentarium voor incidentele financiering van innovatie en ontwikkeling, tenzij ze deel uitmaken van een netwerk binnen de verhalen van Brabant.

- *Relatie met ander provinciaal beleid*

Het team Cultuur van Nu gaat het [uitvoeringsprogramma Cultuur](#) onder de vlag van de Cultuuragenda 2020 van Brabant ook evalueren in 2018. Cultuur van Nu doorloopt ongeveer dezelfde planning en zal ook in het najaar haar rapportage gereed hebben. Een raakvlak tussen Erfgoed (Cultuur van Toen) en Cultuur van Nu is bijvoorbeeld cultuureducatie. De relatie met ander provinciaal beleid zal geborgd worden in het dossier naar aanleiding van deze evaluatie.

- *Tussentijdse monitoring Erfgoed*

De voortgang van de prestaties is/wordt jaarlijks toegelicht in de P&C-cyclus. Jaarlijks nemen we expliciet PS mee in de uitwerking van de verhalen op beleidsniveau. Dit geeft tevens een mogelijkheid om telkens de opgave te agenderen en het belang en urgentie eventueel te vergroten. Dan wel het tekort aan middelen scherp te stellen. Voor de Erfgoedfabriek is een halfjaarlijkse monitoring ingericht op de verschillende producten van de Erfgoedfabriek, zowel vanuit de rol "beweging stimuleren" als vanuit de rol "mogelijk maken". Rapportage biedt de gelegenheid om bij te sturen. Deze wordt 2 keer per jaar ter informatie aan PS aangeboden. Bovendien wordt op dit moment de "lessons learned" van de Erfgoedfabriek beschreven. Deze monitoring informatie zal ook gebruikt worden ten behoeve van deze evaluatie.

2 Onderzoeks-/kennisvraag

Type onderzoek is evaluatief (ex art. 217a Provinciewet) met een lerende aanpak

Het onderzoek is gericht op effectiviteit en doelmatigheid van het erfgoedbeleid. Daarbij is vooral de ontwikkelgerichte aanpak in samenwerking met de partners belangrijk. We nemen daarin ook de landelijke en provinciale ontwikkelingen mee en streven naar een lerende aanpak. Kortom, we kijken met deze tussenevaluatie terug, maar de nadruk ligt op leren voor de toekomst:

- We zijn onderweg; is het de goede weg, heeft de aanpak het beoogde effect? Wat kunnen we verbeteren?
- Welke mogelijkheden zijn er om beter te presteren; ook gezien de landelijke en provinciale ontwikkelingen?
- Wat is nodig om de ontwikkelgerichte aanpak in de toekomst te borgen?

Het onderzoek richt zich op de vragen:

1 Doelen (outcome)

- a. In hoeverre zijn de doelen zoals geformuleerd in het beleidskader Erfgoed 2016-2020, conform de drie rollen (richting geven, beweging stimuleren, mogelijk maken) concreet gemaakt?

- b. In welke mate zijn de doelen behaald, ligt de realisatie op koers en waar moet eventueel worden bijgestuurd/versneld?
- c. Werken de vier verhaallijnen? Hebben de verhalen voldoende 'body' om richtinggevend te zijn en erfgoed te verbinden aan andere beleidsvelden?

2 Aanpak en instrumenten (throughput en output)

- a. Hoe is invulling gegeven aan de implementatie? Welke instrumenten zijn ingezet en welke acties zijn uitgezet of opgepakt en met welke partners (te denken aan: verhalen, restauratieregeling, erfgoedfabriek, samenwerking uitvoeringsinstellingen, Brabant Cloud, communicatiecampagne etc.)? Welk effect is bereikt?
- b. Waren dit logische en voor de hand liggende instrumenten/acties?
- c. Welke prestaties zijn gerealiseerd? Zijn initiatieven verder geholpen? Welke wel en welke niet? Hoeveel en op welke manier?
- d. Waar liggen kansen en bedreigingen - ook in het licht van (landelijke) trends/ontwikkelingen die relevant zijn voor Erfgoed zoals omgevingsvisie, stelsevaluatie en transformatieopgave? Wat is nodig om daarop in te spelen?

3 Ontwikkelgerichte aanpak (proces)

- a. Hoe is de samenwerking met partners uit de samenleving - met name bij de rollen 'beweging stimuleren' en 'mogelijk maken'? Wat is het effect? Waar liggen kansen voor verbetering?
- b. Werkt de aanpak van beweging stimuleren (is er sprake van opschaling, meer netwerken, meer haalbare businesscases, meer financiers?). Is onze rol in de sturing daadwerkelijk veranderd? (Minder responsief/rechtmatig naar meer presterend en samenwerkend? Zijn we meer partner dan investeerder?)

4 Middelen en menskracht (input)

Staan menskracht en middelen ten behoeve van het gehele Erfgoedbeleid in verhouding tot de beoogde doelstellingen? Met andere woorden: worden menskracht en middelen doelmatig en doeltreffend ingezet?

3 Resultaat / verwachte eindproduct

Een rapportage welke antwoord geeft op de gestelde vragen en richting geeft voor eventueel bijstellen van de uitvoering van het erfgoedbeleid en de begroting.

4 Procesbeschrijving en planning

Toezending van het onderzoeksrapport via een mededeling aan PS in november 2018. Tevens toezending aan de Zuidelijke Rekenkamer (conform ex art. 217a Pw).

Bijlage 1: Brabantse analyse van regeerakkoord 2017-2021 Vertrouwen in de Toekomst

In het regeerakkoord 2017-2021 Vertrouwen in de Toekomst is opgenomen voor cultureel erfgoed:

- De culturele basisinfrastructuur wordt uitgebreid en de landelijke cultuurfondsen krijgen meer ruimte om vernieuwing, talentontwikkeling en volkscultuur te stimuleren. De regering hecht groot belang aan gedeelde geschiedenis en wil dat actief uitdragen, door mogelijk te maken dat alle schoolkinderen Rijksmuseum en parlement bezoeken en door historische plaatsen in het land zichtbaar en toegankelijk te maken. Hiervoor wordt structureel 80 miljoen uitgetrokken.
- Forse extra investering in erfgoed en monumenten (restauratiefonds) van in totaal 325 miljoen. Het behouden en toegankelijk maken (ook digitaal) van monumenten, kunstwerken en archieven is blijvend belangrijk. De regering geeft bijzondere aandacht aan onderhoud en herbestemming van religieus erfgoed. Particuliere monumentenbezitters blijven financieel gesteund worden.
- Verduurzaming van de gebouwde omgeving is een belangrijk thema en het rijk wil daarover afspraken maken met provincies en gemeenten.

Noord-Brabantse analyse van het regeerakkoord:

- Het uitdragen van een gedeelde geschiedenis sluit aan bij onze provinciale inzet: wij zijn met onze uitvoeringspartners zeer actief op het terrein van cultuur en erfgoededucatie, evenals het uitdragen en verbeelden. En daarbij vooral ook actief in het laten aanhaken van mensen, en specifiek ook jongeren, bij de Brabantse verhalen en erfgoedlocaties. Daar hebben we tal van voorbeelden van zoals 'Museumschatjes' waarbij scholieren niet alleen gratis een museum bezoeken, maar ook leren over erfgoed en met lesmateriaal goed voorbereid zijn, en zoals 'JOB-house' waarbij jongeren ruimte krijgen om mee te denken en mee te werken bij de herontwikkeling van erfgoedcomplexen.
- Herbestemming en restauratie van kerken is expliciet benoemd en dit is in Brabant uiteraard een belangrijk thema, waarbij we zowel ervaring hebben in herbestemmingsprocessen, ook mét burgerparticipatie, als in restauratie. Gezien de schaalgrootte van de problematiek en de dan toch nog beperkte middelen zullen ook keuzes gemaakt moeten worden. Als Brabant kunnen we in dit geheel een belangrijke partner zijn voor het rijk.
- Waaraan de gereserveerde extra 325 miljoen precies wordt besteed zal nog verder vorm krijgen. In ieder geval wordt een deel ingezet voor kerken, waarbij ook gemeentelijke kerkvisies worden geformuleerd. Bij inzet van de extra middelen zijn de volgende noties van belang:
 - Aangegeven is dat dit deels via het Nationaal Restauratie Fonds wordt 'weggezet'. Het NRF zet tot op heden echter alleen revolverend in. Daarmee is het vraagstuk van het toch vaak onrendabele deel bij monumenten nog niet opgelost.
 - De middelen zullen naar alle waarschijnlijkheid grotendeels ook bestemd zijn voor particuliere eigenaren, voor wie de fiscale aftrek is afgeschaft.
 - Daarmee is het probleem van de Kanjermonumenten naar alle waarschijnlijkheid nog niet opgelost. Dit zijn de monumenten waarvoor

een restauratie-opgave geldt van meer dan € 2 miljoen. De provincies hebben een inventarisatie gemaakt van deze opgave en komen tot een benodigd bedrag van € 360 miljoen.

- Monumentale woonhuizen krijgen te maken met afschaffen van de fiscale regeling. In de plaats daarvan kunnen zij gebruik gaan maken in de toekomst van een subsidieregeling. In feite zijn wij niet verantwoordelijk voor de restauratie van woonhuizen. Door afschaffen fiscale regeling kunnen deze monumenten tussen wal en schip raken, aangezien de subsidieregeling minder ruim zal zijn dan de fiscale regeling was. In Noord-Brabant zijn er veel monumentale boerderijen en woonhuizen in het buitengebied. Strategisch doen we hier niets mee, maar het kan zijn dat verzoeken om hulp toch bij de provincie terecht gaan komen in de toekomst.
- In het regeerakkoord wordt veel inzet aangekondigd op verduurzaming van de gebouwde omgeving. In deze context is het ook van belang om aandacht te hebben voor de specifieke eisen in relatie tot verduurzaming van Monumenten. De provincie heeft daarin al volop stappen gezet, via Europese projecten waarin innovatieve verduurzaming en behoud van monumenten hand in hand gaan, en via de Erfgoedfabriek, waarin verduurzaming als specifiek onderdeel binnen de totale herbestemming een belangrijk aandachtspunt is.